

POLONYA EDEBİYATINDA RÖNESANS'TAN BAROK'A GEÇİŞ: MIKOŁAJ SĘP SZARZYŃSKI'NİN SONELERİNDE RUH VE BEDEN SORUNSALI

THE TRANSITION FROM THE RENAISSANCE TO BAROQUE IN POLISH LITERATURE: THE SOUL AND BODY PROBLEM IN THE SONNETS OF MIKOŁAJ SĘP SZARZYŃSKI

Seyyal KÖRPE KEMER

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
seyyal.korpe@gmail.com

Öz

Mikołaj Sęp Szarzyński'nin sanatı Polonya edebiyatında Rönesans'tan Barok'a geçiş sürecini yansıtır. Sanatçının 1550-1581 yılları arasındaki kısa yaşantısı Rönesans sınırları içinde yer almıştır. Oldukça mütevazı bir kişilik ve coşkulu katolik olarak bilinen Sęp, ardından yalnızca ölümünün 20 yıl ardından yayınlanabilen *Rytmy albo wiersze polskie* (Vezinler ya da Polonya Şiirleri) adlı bir şiir cildi bırakmıştır. Eserlerinde Rönesans dönemine has bir özellik olarak yaşama karşı sevgi duygusu beslediği hissedilir. Buradaki ayırım noktası Sęp'in dünyevi yaşamın geçiciliğine karşı yüksek bir farkındalık düzeyinde olmasıdır. İşte bu nedenden ötürü yaşamsal güzelliklere karşı beslediği sevgi duygusuna derin bir korku da eşlik eder. Bunun nedeni yeryüzünde kendisine tanınan süre boyunca insanın şeytanla amansız bir mücadele vermek zorunda olduğuna ilişkin inancıdır. Bu bağlamda aşk, sevgi, şeytan, yaşam, ölüm, günah, savaş, korku ve dehşet eserlerinde sıklıkla öne çıkan unsurlar arasında yer alır. Sanatçı insanı değerli, kudretli, asil bir varlık olarak nitelendirir. Ancak varlığının özellikle bedensel boyutundan kaynaklanan zafiyetiyle durmaksızın savaş vermek gibi bir yaşamsal bir görevi olduğunun altını çizer. Bu doğrultuda insan varlığının çift kutuplu, çelişkili ve bölünmüş doğasına ilişkin düşüncelere odaklanmıştır. Tanrı ile olan bağınu güçlendirmek, bu doğrultuda yüksek bir irade gösterme suretiyle insanın ebedi ve hakiki mutluluğa ulaşabileceğine karşı köklü bir inanç beslemesine karşı bunun oldukça meşakkatli bir yol olduğuna ilişkin bakış açısının sanatçıyı sıklıkla karamsarlığa ittiği fark edilir.

Abstract

The art of Mikołaj Sęp Szarzyński reflects the transition process from the Renaissance to Baroque in Polish literature. The brief experience of the artist between 1550 and 1581 takes place within the boundaries of the Renaissance. Sęp known as a rather modest personality and enthusiastic Catholic left behind himself only a volume of poetry entitled *Rytmy albo wiersze polskie* (Rhythms or Polish poems) which could only be published 20 years after his death. It can be inferred from his works that he loves the worldly life and that he describes the beauty of life as a characteristic of the Renaissance period. However, Sęp is at a high level of awareness of the temporality of earthly life and that is why such a love towards life is accompanied by a deep fear of it since he believes that during the time given to him on earth, men must struggle inexorably with the devil. In this context, love, devil, life, death, sin, war, fear and horror are among the most prominent elements in his works. The artist describes man as a valuable, mighty, noble entity. However, his insistence is that it is a vital task for man to wage a war especially against the weakness of the physical dimension of him. In this respect, he focuses on the bipolar, contradictory and divided nature of human beings. It is noticed that the artist often gets into a pessimistic mood believing that it is possible to form and attain eternal and true happiness by strengthening his bond with God and showing a high degree of will in this direction, but it is rather a difficult path to follow.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 16 Ağustos 2018

Kabul edildiği tarih: 19 Eylül 2018

Yayınlanma tarihi: 28 Aralık 2018

Article Info

Date submitted: 16 August 2018

Date accepted: 19 September 2018

Date published: 28 December 2018

Anahtar sözcükler

Mikołaj Sęp; Sone; Rönesans; Barok; Polonya

Keywords

Mikołaj Sęp; Sone Renaissance; Baroque; Poland

DOI: 10.33171/dtcjournal.2018.58.2.1

Mikołaj Sęp Szarzyński, Polonya edebiyatında Rönesans'ın geç dönemi ile Barok'un erken dönemi arasında eser vermiş en seçkin sanatçılardan biri olarak kabul edilir. Sebastian Grabowiecki ve Sęp Szarzyński'nin çalışmalarının dönemin araştırmacıları tarafından Johna Donne gibi İngiliz sanatçılarının eserleriyle kıyaslanması sonucunda Polonya metafizik şiirinden söz edilmeye başlanmış olması önemlidir. (Kozioł). Şairin şiirsel duyarlılığının Avrupa'da Roma Katolik Kilisesinin yoğun dini baskıları ve oldukça dramatik yaşanmışlıklara neden olan din ve mezhep

seçimlerinin gerçekleştiği bir zaman diliminde biçimlenmiş olması sanatının Rönesans dönemi düşünsel yapısının sınırlarını aşmasını sağlamıştır. Bununla ilişkili olarak eserlerinde Rönesans ve Barok dönemine ait unsurları bir arada görmek, dahası iki karşıt dünya görüşünün insan ruhunda yarattığı karmaşayı, çelişkili ve ikilem dolu yansımaları fark etmek oldukça kolaydır.

Rönesans sanatının biçimsel değişime uğramış uzantısı olarak kabul edilen Barok, dilimizde alışılmadık, tuhaf, fantastik anlamlarına gelen İtalyanca *barocco* sözcüğünden türemiştir. Böylesi bir adlandırma, araştırmacılar tarafından Barok sanatının Rönesans sanatçısının gördüğü kâbusların aktarımı ya da Rönesans sanatının çarpık bir aynaya yansımaları biçiminde yorumlanmış olmasıyla ilişkilidir. Rönesans'ta öne çıkan denge unsuru, bu yeni akım doğrultusunda ortaya çıkan eserlere tuhaflık ve sıra dışılık olarak yansımış, sınırlılık algısı yerini sonsuzluğa, doğal denge ve ahenk ise kökten karşıtlıklardan doğan uyumsuzluğa bırakmıştır. Bolluk, çeşitlilik, karmaşıklık, büyüleyicilik, parlaklık ve ihtişam, Barok sanatında Rönesans'tan farklı olarak ortaya çıkmış en belirgin unsurlardır. Rönesans'ın durağanlığı ve istikrarı Barok'ta harekete ve devinime dönüşmüştür. Sanatçının toplumsal yapıda ayrıcalıklı bir konum elde etmesini sağlayan yeteneklerinden ötürü bir yandan kendini yüceltme, kendiyle onur duyma, büyülenme, kibirlenme eğilimi içinde olması, öte yandan fani bir dünyada insan bedeniyle yaşıyor olmanın anlamsızlığı ve hiçliği bilincini eserlerine yansıtma mücadelesi vermesi, barok sanatının birbirine karşıt doğrultuda ilerleyen bakış açıları ve karakteristik özelliklerini oldukça açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Avrupa'da Rönesans sanatının zirveye ulaşmış olduğu 16.y.y.'da antik kültür ve Hristiyanlık kültürü arasında sıkışıp kalmışlıktan doğan bir kriz yaşanmıştır. Gerek Ortaçağ gerekse Rönesans döneminde sanat, bilim, felsefe ve mimarlıkta antik çağa yönelim göstermek suretiyle Avrupa kültürünün kaynağı olan bu dönemden büyük ölçüde faydalanılmış olduğu bilinir. Ortaçağ ile Rönesans antik dönemle ilişkileri açısından karşılaştırıldığında ortaya çıkan en belirgin farklılık ise, Rönesans sanatçısının antik geleneği yorumlar ve yansıtırken kilisenin rolünü yok saymış olmasıdır. Rönesans skolastik felsefenin yıkılıp yerine bilimsel düşüncenin yapılandırıldığı, Tanrısal unsurlardan uzaklaşıp insani unsurlara odaklanmak gerektiğinin vurgulandığı, toplumsal algıda bir uyanış, bir yeniden doğuşun gerçekleştiği bir süreç olarak tanımlanır. Bundan dolayı Ortaçağ'da Hristiyanlığı destekleyen Antik kültür, Rönesans'ta ise Kilise karşıtı duruşun yanında olmuştur (Hernas, *Literatura baroku* 5-7).

Söz konusu kültürel kriz doğrultusunda Avrupa'da Sobór Trydencki¹ gibi Hristiyanlığın içsel parçalanışına karşı durma amaçlı konseyler oluşturulmuştur. Konsey oturumlarında kiliseyi sapkınlık ve şiddet tehdidi altında bırakan reform hareketleri ele alınmış, bu duruma engel olabilecek yasalar kabul edilmiştir. Konseylerde alınan kararlar, oldukça geniş bir kapsamda işlev gösteren karşı reform hareketlerinin başlangıcını teşkil etmiştir. Bu tür faaliyetler yalnızca dinsel sahalarla kalmayıp, eğitim, bilim, sanat ve edebiyat dünyasını da etkilemiştir. Edebiyatta gerçekleşen dönüşüm programlarının tümü konsey çalışmaları doğrultusunda biçimlenmiştir. Polonya'nın 16.y.y.da Avrupa kültürüne köklü bir biçimde katılmış olması, burada oluşan düşünce sistemlerinin Polonya'da da yankı bulmasına neden olmuştur. Ancak, karşı reforma destek veren konsey hareketlerinin Polonya toplumsal, kültürel ve edebi yaşantısı üzerinde etkisi uzun yıllar boyunca ertelenebilmiştir. Polonya Katolik ruhban sınıfı Konsey kararlarına karşı mesafeli bir duruş sergilemiş, hatta bunlara antipatiyle yaklaşmıştır. Bunun nedeni, bu şekilde faaliyetlerin gerçekleştiği dönemde Polonya'nın yoğun bir Rönesans değişimi içinde olmasıdır.

Kuşkusuz Avrupa toplumsal yaşamında gerçekleşen böylesi bir kriz, gecikmeli de olsa etkilerini Polonya'da da göstermiştir. 1548 yılında Kochanowski'nin şiir cildi baskıdan çıkmadan önce Jan Dantyszczk'ın *Hymni aliquot ecclesiastici* (Bazı Kilise İlahileri) adlı şiirlerinin yayımlanması, söz konusu sürecin başlangıcı olarak kabul edilir. Aslında Rönesans mirasıyla donanımlı olan Şair, bu eseriyle yeni sanatsal ve kültürel içerikler arayışı içinde olduğunu ortaya koymuştur (Hernas, *Barok* 23-24).

Avrupa edebiyatı tarihinde Barok döneminin başlangıcı, Rönesans'ın alacakaranlık safhası olarak da anılmaktadır. Söz konusu olan süreçte, Rönesans kültür birikimi doğrultusunda biçimlenmiş olan toplumsal zihniyette pek yakında patlak verecek olan krizin belirtileri görülmeye başlanmıştır. Rönesans döneminde varoluşu açıklarken benimsenen insancı yaklaşımın temel unsurları olan doğal dengeye, dini hoşgörünün gerekliliğine, dünyevi ve ruhsal değerlerin birbirleriyle uyum içinde varlık gösterebileceğine yönelik iyimser bakış açısına karşı kuşkuların artış göstermeye yüz tuttuğu bir süreçtir söz konusu olan. Mikołaj Sęp Szarzyński, Jan Kochanowski ve bazı eserlerinde Szymon Szymonowic, içinde buldukları

¹Avrupa'da 16.y.y.'da Barok dönemine girildiğinde Hristiyanlığın Katoliklik mezhebi, Protestanlık mezhebi karşısında gücünü büyük ölçüde kaybetme tehdidi altında kalmış, böylelikle tedbir almak amacıyla faaliyetlerde bulunmuştur. Bu amaçla toplanan Trent Konseyinde alınan ve Otuz Yıl Savaşının sona ermesiyle sonuçlanan kararlar, Kilise'nin yenilenmesi girişimlerinde bulunurken kilise hayatı ve siyasetle ilgili meselelerde belirleyici unsur olma rolünü üstlenmiştir.

döneme dek hüküm sürmüş olan Rönesans felsefesiyle bir hesaplaşma içine girmiş, maddi değerlerle tinsel değerlerin örtüşmesinin olanaksızlığı üzerinde düşünmüş sanatçılardır. Sep'in 1579 yılında ortaya çıkan Psalterz Dawidów (Davud'un Sureleri) adlı eserinde sureleri olduğu gibi Lehçe'ye tercüme etmekle kalmamış, kendi düşünce ve yorumlarıyla beslemiş olması, dine karşı olan özgün nitelikteki tutum ve yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Tanrı'ya yakaran insanın duygularının betimlendiği bu eserde iyiliğin ödüllendirileceği, kötülüğün ise daha yaşam sona ermeden kesinlikle cezalandırılacağı, insanın Tanrı'nın himayesi altında olduğunu öne sürmüştür. Zebur'da yer alan sureleri aktarırken özgün metinde yaratıcı için kullanılan Tanrı (Bóg) veya Efendi (Pan) sanları yerine Sędzia nienaganiony (Yanılmaz Yargıç), Pan czasu trudności (Zor Anların Efendisi) gibi farklı sözcükler kullanmış olduğu fark edilir. Bunun yanı sıra O żywocie ludzkim (İnsan Yaşamı Üzerine) adlı satirik eserinde Tanrı'yı ve dünyayı hümanist bir açıdan görmeye çalışmış, dünyayı Tanrı'nın uyumlu, olağanüstü bir eseri olarak nitelendirmiştir. Ancak Treny (Ağıtlar) adlı eserinde sevgili kızının ölümünün ardından yaşadığı sarsıntının etkisiyle daha önce uyum ve anlam bütünü olarak yorumladığı dünya tümüyle biçim değiştirmiştir sanatçının gözünde. XVII. Tren'de kendisine verdiği tüm nimetler için Tanrı'ya borçlu olduğunu dile getirerek, O'nun tarafından cezalandırıldığını öne sürmüştür. Kochanowski bazı pieśń²lerinde bizzat kendisinin duyumsamadığı ancak tanıdığı yabancı duyguları da anlatmıştır. Sözelimi Czarnolas'a yazdığı Sobótka³ adlı pieśń'de putperest geleneğe ait bir eğlence törenini yansıtırken Rönesans dönemi sanatçılarından oldukça farklı bir yorum getirmiştir. Şöyle ki Mikołaj Rej'de Postylla adlı eserinde bu ritüelden söz etmiştir. Rej'in bu geleneğe karşı takındığı tutumda bir aşağılama ve mesafe hissedilir. Oysa Kochanowski kendi kültürüne yabancı olan bu dini gösteriye tamamen farklı gözlerle bakmış, dahası bu bakışta beğeni ve gıpta duygularını hissettirmiştir. Sanatçı hümanist bir bakış açısıyla ateşi muhteşem doğanın bir parçası olarak tanımlamış, böylesi bir töreyi kutsallığın doğa ile birleşmesi olarak yorumlamıştır (Yüce 94-100).

² Lirik şiirin ayin ve şarkıyla biçimlenmiş bir türü, dini şarkı.

³Putperestlerden kalma dini bir ritüel. Aziz Jan gününde köylerde güneşin batmasının ardından büyük bir ateş yakılır ve bu ateşin üzerinden dans ederek, şarkı söylenerek atlanırdı. XVI. yüzyılda bu gelenek ülke genelinde terk edilmiş olsa da bazı yerlerde süregelmiştir.

Polonya kültüründe Rönesans dönemi ortaya çıkan sanatsal ürünlerin niteliği göz önüne alınarak “altın çağ” olarak adlandırılmıştır. XVII. yüzyıl boyunca egemen olan Barok döneminden söz ederken ise “gümüş çağ” ifadesi kullanılır. Ancak biçim ve konu zenginliği açısından bakıldığında Barok edebiyatının Rönesans’a kıyasla çok daha fazla yol kat ettiği görülür. Polonya’da Barok döneminde tarihsel destan, anı yazarlığı, gazete yazarlığı, dini şiir, lirik şiir, methiye şiiri, diğer tarihsel yazılar ve halk edebiyatı alanında çok sayıda eser verilmiştir. Barok döneminde ortaya çıkan edebi yaratımların büyük bir kısmı karakteristik özellikleri bakımından Rönesans dönemi eserlerinden farklılık gösterir. Barok dönemde gerek düzyazı gerekse şiir alanında üretilen çalışmalarda dini motifler her zamankinden çok daha fazla öne çıkmıştır. Piotr Skarga ve Şep örneğinde sıklıkla görüldüğü üzere abartılı bir dil kullanımı, dünyevi şeylerin gelip geçiciliğine eğilim ve aşırı duygusal yaklaşım XVII. yüzyılda bir kural halini almıştır. Sadelikten uzak, abartılı, süslü, karşısavlar, eğretilmelerle yüklü bir söylem edebiyatta hüküm sürmeye başlamıştır. Barok stili sanatçıları birbirini desteklemeyen unsurları bir arada kullanarak ve abartı sanatına dayanarak okuyucuyu şaşırtmak amacını gütmüşlerdir. İspanya’da Gongora’nın önderliğinde gongoracılık, İtalya’da Marino’nun önderliğinde marinoculuk adı altında kendini gösteren abartılı anlatım sanatı Andrzej Morsztyn ve Daniel Noborowski gibi seçkin Polonyalı sanatçılar tarafından benimsenerek Polonya’da da yankılarını göstermiştir. Metafizik şiir, dünyevi zevklerin dile getirildiği şiir, seçkin tabaka şiiri, kasaba şiiri, pikaresk romanları, vaazlar, çeviriler, anılar, hicivsel ve politik unsurların ağırlıklı olduğu Latin şiiri ve Polonya geleneklerinin aktarıldığı Polonya şiiri Barok dönemine egemen olan edebiyat alanları arasında yer alır.

Polonya edebiyatında Rönesans ve Barok dönemleri arasında güçlü bir ilişki vardır. Polonya ortaçağ sanatı, özellikle de anadilde verilmiş eserlerin sayısının oldukça az olması bakımından ardından yoksul bir kültür birikimi bırakmıştır. Polonya Rönesans sanatı ise bunun tersine, zengin ve göz kamaştırıcı nitelikte üretkenliğiyle ortaçağı gölgede bırakmıştır. Polonya edebiyatının babası olarak kabul edilen Jan Kochanowski, Rönesans döneminde Polonya şiir sanatının temel yapısını oluşturmuş, genel kurallarını ve ölçütlerini belirlemiştir. Lehçeyi oldukça güzel kullanması ve zengin bir sözcük dağarcığına sahip olmasının yanı sıra, eserlerindeki ahlaki değerler de Kochanowski’yi büyük şair yapmıştır. Son derece uyumlu bir karakter yapısına, çok yönlü bir dünya görüşüne ve yaşam sevincine sahip bir yazardır. Ancak bu çevresinde olan biteni görmeyen ya da her şeye iyimser bir gözle bakan yazar olduğu anlamına gelmemektedir.

Katolik bir eğitim almıştır, ancak dine sorgulamadan, körü körüne bağlı değildir. Bununla birlikte hiçbir zaman inananları ya da Kiliseyi alaya almamıştır. Yaşamının bir bölümünde Protestan düşünceye yakın olmuş, ancak Protestan olmamıştır. Mezhep tartışmalarının en ateşli olarak gerçekleştiği dönemlerde yazmış, ancak ne Protestanlara ne de Katoliklere karşı tavır almıştır. Yalnızca Tanrı'ya inanmıştır, ne Kutsal Meryem'e ne de azizlere tapınmıştır. (Yüce 88-89).

Polonya Ortaçağ şiirleri ise, tanımlanmış bir ölçüye sahip olmamakla birlikte, oldukça ilkel ve estetikten uzak bir üslupla kaleme alınmıştır. 17.y.y.'da başta *Bogurodzica* (Tanrı'yı Doğuran) olmak üzere dini nitelikte pek çok ortaçağ şarkısına geçmişe ait ulusal değerler olarak saygı duyulmuş olsa da, bütün bunlar birer edebiyat eseri olmaktan çok, toplumsal dirliği sağlama adına gerçekleştirilmiş iyi niyetli antik çalışmalar olarak kabul görmüştür. Dönemin aydınları, çağdaş şiir sanatını Rönesans ve Barok akımları arasında ayıştırmaksızın, bir bütün olarak değerlendirmiştir. Büyük usta Kochanowski'nin geçmişte kalmış bir tarihsel sürecin ötesinde, devingen ve güncel bir sanatçı olarak kabul görmüş olmasının nedeni de budur.

Mikołaj Sęp Szarzyński, Kochanowski'nin açtığı yolda ilerleyerek Rönesans edebiyatını süsleyen sanatçılardan biridir. 1550 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Temel eğitimini Lwów'da almış, Lipsk ve Wittenberg Üniversitelerinde öğrenim görmüştür. Söz konusu üniversitelerde eğitim görmüş olması Protestanlığa olan bağlılığıyla ilişkilendirilmiştir. İtalya ve İsviçre'de bulunmuş olduğu da düşünülmektedir. Aile ve dost yaşantısına ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Özellikle ilk şiirlerinde büyük ölçüde Horatius ve Kochanowski'nin etkisi altında kalmıştır. Ardından gelen şiirlerinde İspanyol din şiirinden esinlendiği söylenir. Okuyucunun da katılımını bekleyen ilk Polonyalı şair olduğuna dair yorumlar bulunmaktadır. Eserlerinde çok sayıda metafordan yararlanmış. Kochanowski'ye benzer biçimde sıklıkla Antikçağ sembollerinden yararlanan bir sanatçı olmasına karşın büyük ustadan ayrılan yönleri çoktur.

Kochanowski'nin insanın komik yönlerini görme ve tasvir etme eğiliminde olmasına karşın Sęp insan yaşantısını fazlasıyla kötümser bir bakış açısı doğrultusunda yansıtmıştır. İnsan yaşantısını kısa ve acı dolu bir süreç olarak yorumlaması kendisinin tipik Rönesans şairinden ayıran bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Eserlerinde yalnızlık ve Barok tarzı bir kadercilik vardır. Yaşamı sevmediğini, dahası yaşamdan korktuğunu hissetmiştir. (Yüce 104).

Mikołaj Sęp Szarzyński, Polonya'da Barok sanatına Rönesans'tan farklı özellikler getiren sanatçılardan biri olması bakımından önemlidir. Polonya'da skolastik felsefenin yıkılıp yerine bilimsel düşüncenin inşa edildiği, Tanrısal unsurlardan uzaklaşıp insani unsurlara odaklanıldığı sanat, bilim, felsefe ve mimarlıkta antik döneme yönelimin ortaya çıktığı, toplumsal algıda bir uyanış, bir yeniden doğuşun gerçekleştiği bir süreç olarak ayırt edilen Rönesans döneminde yaşamıştır. Eserlerinde gerek Rönesans gerekse Barok akımlarının özelliklerini bir arada görmek mümkün olduğundan edebiyat tarihçileri tarafından bir geçiş sanatçısı olarak kabul edilmiştir. Kochanowski ile birlikte Polonya Rönesans döneminin önde gelen şairleri arasında anılır. Ancak sanatsal duyarlılığı ve geleneksellikten uzak yaklaşımı kendisini düşünsel bağlamda içinde bulunduğu çağın ötesinde bir konuma yerleştirmiştir. Bu durum şairin sanatının Kochanowski'nin (1530-1584) gölgesinde kalmasına da neden olmuştur. Sanatçının şiirleri yaşamı boyunca yalnızca dostları arasında elden ele dolaşmış, ancak ölümünden yirmi yıl sonra, erkek kardeşi Jakub Szarzyński Sęp tarafından yayınlanabilmiştir. Sanatçının el yazması şiirleri yayımlanmadan önce Jakub tarafından bir koleksiyon haline getirilmiştir. Ancak, Haznedar Stanislaw Starzechowski'nin kendi himayesine almış olmasından ötürü, Mikołaj'ın şiirlerinden bir bölümü bu koleksiyonun içinde yer almamıştır. Şiir cildinin yayına hazırlanma aşamasında Starzechowski'nin hayatta olmaması, söz konusu çalışmalara ulaşılmasını olanaksız kılmıştır. Bu nedenle 1601 yılında ortaya çıkan *Rytymy albo Wiersze polskie* (Vezinler ya da Polonya şiirleri) başlıklı şiir cildi, günümüze ulaşan tek yapıttır. *Rytymy albo Wiersze polskie*, eski bir Protestan olan yazarını, olağanüstü ustalıkla kısa şiirler yazan coşkulu bir Katolik ve entelektüel düzeyi yüksek bir sanatçı olarak yansıtmıştır. Bartosz Paprocki 1584 yılında Sęp'e ilişkin düşüncelerini "*Eğitilmiş bir insan ve öncüsü Jan Kochanowski'nin ardından gelen yetenekli bir şair*" sözleriyle dile getirmiştir (Hernas, *Barok* 31).

Sęp'in şiirlerinin kuramsallıktan yoksun olduğu biçiminde değerlendirmeler yapılmıştır. Etkileyici yanı ise sınırlı bir düşünsel yapıdansa, sonsuzluğa, bilinmezliğe doğru yol alan bir imgelem sunmuş olmasıdır. Sęp'in eserlerinde yaşamın anlamını ve insanın yeryüzündeki konumunu tartışmıştır. Tüm bunları gerçekleştirirken hâlihazırdaki biçimlerden yararlanmak yerine evrenin düzenine karşı kendi sorularını oluşturma ve kuşkularını dile getirme yolunu seçmiştir. Bunun yanı sıra, Rönesans döneminde ortaya çıkmış doğa ile uyum içinde olmak suretiyle barış, istikrar ve mutluluğa ulaşılabilmesine ilişkin stoacı düşünce sistemine karşı eleştirel yaklaşmıştır. "Hıristiyan karamsarlığı" biçiminde

karakterize edilen şiirsel çalışmalarında yaşam, ölüm, kötülük ve günah sorunlarıyla başa çıkma, dünyevi kaygılardan uzaklaşarak Cennet'te sonsuz mutluluk arayışına teşvik etme konularını ele almıştır. (Klimaszewski 106). İnsan yaşamını şeytanla, dünyayla ve bedenle mücadele edilmesi gereken bir süreç olarak tanımlamıştır. Rönesans'ta ideal olarak öne çıkarılan denge unsurunun insan tarafından ulaşılmaması neredeyse olanaksız bir varış noktası olduğunu belirtmiştir. Buna bağlı olarak eserlerini huzursuzluk, korku, günah, ölüm, nefis ve şeytan motifleriyle donatmıştır. İnsanın zayıf iradeli, sıklıkla bilinçli olmaktan uzak ve kendi içinde bölünmüş bir varlık olarak çelişkiler ve tehlikeler dolu bir alanda durmaksızın doğru seçimler yapma savaşı içinde olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda insan yaşamı oldukça zorlu bir süreçtir. Tanrı insanı seçimlerinde tamamen özgür bırakmıştır. Bu durumda insana düşen kahramanca girişimlerde bulunarak kötülüklerden arınmaktır. Ne var ki insan ruhunun derinliklerinde yalnız ve aciz bir kul olduğunu duyumsamakta, sonunun felaket olduğunu bilse de, ısrarla şeytana uymakta ve günah işlemektedir. İnsanın yeryüzünde yaşarken durmaksızın arzularının peşinde sürüklenme ve doyuma ulaşma içgüdüleriyle boğuşma durumuna son noktayı koyacak olan olgu ise yalnızca ölümdür.

Şep'in eserlerinde, türlü ikilemlerle karşı karşıya kalmışken dramatik kararlar alma durumunda olan, koşulların hiç de adil olmadığı bir mücadele içindeyken şövalyelik ruhuna bürünerek şeytan karşısında zafer kazanmış Hıristiyanlık dinine mensup kahramanlara rastlanmaktadır. Şep'in şiirleri kaynağını sanatçının Antikçağ ve Rönesans birikiminden almakla birlikte Rönesans ile Barok arasında bir geçiş sürecini yansıtır. Rönesans'ın iyimser bakış açısına karşıt doğrultuda ilerler. Büyük ölçüde kuşkuculuk felsefesinden işler. İnsanın içsel bölünmüşlüğü ve yalnızlığını konu alır. Tüm bunlara bağlı olarak eserlerinde sıklıkla çelişkili kavramlara ve figürlere rastlanır

Mikołaj Şep Szarzyński ve Sebastian Grabowiecki yeryüzündeki yaşantıyı ebedi yaşama giden yola açılan bir epizot olarak görmüş barok sanatçılarıdır. İnsanın doğal yapısını, çift kutupluluk özelliğine sahip ruhsal ve bedensel olarak iki katmanda incelemişlerdir. Söz konusu sanatçıların düşüncelerine göre insanın yalnızca ruhsal varlığı ebedi ve değerlidir. Bu biçimdeki düşünce sistemleri barok döneminde metafizik şiir akımı adı altında gelişim göstermiştir. Barok dönemi metafizik şiiri, entelektüel ve karmaşık nitelikte olup, kaynağını 1563 yılında Trent Konseyinde Hıristiyanlık dininin geleneklerinde gerçekleştirilmek istenen reform hareketlerine karşıt doğrultuda ve dinsel kültürü muhafaza etme amacıyla işlev

gösteren düşüncelerden almıştır. Her iki şair de sıkı bir tarikatın yansımaları olarak yorumladıkları ortaçağ eserlerine öykünmüşlerdir.

IV. SONE

Şeytan, Dünya ve Bedenle Sürdürdüğümüz Savaşa İlişkin

Huzur - mutluluktur

Ancak göğe uzanan (gökte son bulan) var oluşumuz - bir Savaştır
(mücadeledir)

Karanlığın gaddar efendisi ve dünyanın açgözlü hiçlikleri karşısında
kolayca bozuluyoruz

Bununla da kalmayıp Yüce Tanrım!

Bize ev olan bedenimiz

Geçici zevkler için

Ruhun hükümdarlığına körü körüne özenerek
edepsizce davranma arzusundan hiç vazgeçmiyor

Peki, bu korkunç savaşta ne yapacağım ben?

Zayıf, ihtiyatsız ve kendi içinde bölünmüş bir halde?

Yerlerin ve göklerin hükümdarı, hakiki huzur

Kurtuluş umudum sensin

Al beni yanına, böylece emin ellerde

Savaşacak ve mutlaka kazanacağım

I.SONE

İnsan Yaşamının Kısıtlılığı ve Belirsizliğine İlişkin

Ah! Değişiyor bulutlar ne hızla

Sanki Titan hırsıyla uçuyor zaman da

Bölecek zevkimizi belki bir anda

Açgözlü ölüm, hani hep olan ardımızda (Yüce 105).

Bense görüyorum gölgelerini ötede, derinlerde

Hararetle dua eden hatalarımın

Daimi bir kedere maruz kalbim

Hayıflanırım gençlik hatalarıma gözyaşlarımla

Güç, zevk ve zamanın içinde saklı diğer hazineler

Tamamen boş olmasalar da, zarar veriyorlar bize

Açgözlülüğümüzü kullanarak mutluluğumuzdan alıyor

Kandırıyorlar bizi çünkü

Geçici iyilik. Yüzerce kat mutluluk

Bu yansımaların hangisi hakikatin ne olduğunu bilebilir⁴ (Staropolska).

⁴ Makalenin yazarı tarafından çevrilmiştir.

Yukarıdaki sonelerde insanın yaşam boyu durmaksızın şeytana karşı mücadele vermek zoruna olduğu düşüncesi ortaya koymakla kalmayıp, böylesi bir mücadelenin sonuçlarına ilişkin kaygı duyduğunu da belirtmiştir Şep. Cehennem güçleri olarak tanımlanabilecek geçici nitelikte dünyevi arzular, ihtiraslar ve cezbedici maddi unsurların kötülükle olan savaşında insanı Tanrı'dan uzaklaştırmak suretiyle şeytana destek verdiği düşüncesini savunur Şair. Sonsuz varlık olarak tanımlanan insan ruhunun karşı cephesinde savaşmakta olan tüm bu unsurların yegâne amacı onu *deforme etmek*, bulunduğu ideal durumdan çıkarmak ve böylelikle insanın yeryüzünde kalitesiz bir yaşam sürmesini sağlamaktır. (Kryszczuk) Bununla ilişkili olarak insan varlığının bedensel boyutunun, dünyevi ihtiyaçlar ve yargılar nedeniyle yoğun bir baskı altında olduğunu söylemek yetersiz olacaktır. Bunun da ötesinde, bu nedenlerden ötürü insan adeta işkence altında yaşamaktadır. Karanlık güçlerle olan mücadelesinde ise yalnızca Tanrı'dan medet ummalıdır. Tanrının varlığı insanın yalnızlığı ve çaresizliği karşısında tutunabileceği biricik hakikattir.

Şair insan varlığının zihinsel boyutuna güven duymamakta, aklın yörüngesi doğrultusunda ilerleyerek hakiki mutluluğa ve barışa ulaşmanın mümkün olmadığına inanmaktadır. Bundan yola çıkarak beden, dünya ve şeytanı insanın evrende hakiki huzura ve mutluluğa ulaşmasının engel teşkil eden üç temel unsur olarak öne çıkarmıştır. Evrende birbirine bağlı olarak varlık gösteren bu unsurların insan ruhuna en yakın, ulaşılması en kolay olanı dünyevi deneyimler ve arzularının evi olan beden, en uzak ve ulaşılması dolaylı olanı ise şeytandır. Dünya, bu beden ve şeytan unsurları arasında bir yerde yer almaktadır. İnsanın kötülükle, yani nefsiyle mücadelesinde tek umudu en yüce değer olarak tanımladığı Tanrı'da görmektedir Şep. Tüm bunlar Polonya Rönesans dönemi şiirinde tamamen yeni düşünceler olarak öne çıkmıştır. Böylesi derin ve sarsıntı yaratıcı nitelikte bir sanatsal düşünce akışının çıkış noktası ise "ruhsal huzursuzluk hissiyatı" olmuştur. Toplumsal yaşantıda kabul görmüş ancak oldukça tehlikeli unsurlara gebe olan mevcut sahte realiteye, İncil'in ardından gelen sözde istikrar döneminin gerçeklerine karşı gelişmiş derin bir huzursuzluk duygusu hâkimdir Şep'in şiirlerine.

V. SONE

Bu dünyanın geçici aşklarına ilişkin

Aşka düşmemek zor, aşka düşmek de öyle

Şehvetle kandırılmış düşünceler

Zavallı bir teselli bulduğunda

Geçici ve yıkılmaya mahkûm pek çok şeyde

Bolluğundan kim keyif alabilecek?

Altın, asa, şöhrat, zevk ve yaratılmış güzel yüzlerin

Sonunda tatmin olmuş ve tüm korkulardan arınmış bir yüreğe sahip
olacak denli?

Elbette ki aşktır varlığımızın yolu

Ne var ki elementlerden yaratılmış bedenimiz

Seni, ebedi ve hakiki güzelliklerini

Aşkın nihai amacını görmeksizin

Başlangıçta bildikleriyle övünerek

Her şeyi geçici ve boş bulan ruhu düş kırıklığına uğrattır⁵

(Staropolska).

Sep'in *O nietrwalej miłości rzeczy świata tego* (Bu dünyanın geçici aşklarına ilişkin) başlıklı V. sonesi, *O wojnie naszej, którą wiedzimy z szatanem, światem i ciałem* (Şeytan, Dünya ve Bedenle Sürdürdüğümüz Savaşa İlişkin) adlı IV. sonesini tamamlar niteliktedir. Şair bu sonesinde de maddesel tutkuların insana yalnızca geçici bir süre için mutluluk ve keyif vereceğine ilişkin farkındalık yaratmayı amaçlamıştır. Dünyevi yaşamda insanı cezbeden aldatici unsurların uzun vadede onun üzerinde yalnızca yıkıcı etkiler bırakarak ebedi mutluluğa ulaşmasına engel olacağını. Nefsi karşısında iradesinin zayıflığını insanın en büyük talihsizliği olarak yorumlamıştır Sep. Aslında insan ruhu bu hakikatin farkındalığına sahiptir. Ancak beden Tanrı'ya sığınmadığı sürece kendine benzeyen bir başka bedeni arzularak ruhsal dengesini alt üst etmeye, huzurunu bozmaya devam edecektir. Oysaki yalnızca Tanrı'ya duyulan aşk gerçek mutluluğa ulaştırabilecektir kişiyi. (Hojdis, Meller ve Kowalski 208) Sanatçının bu şekildeki aktarımlarının İncil ve Aquinolu Thomas'ın felsefi düşünceleriyle bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. (Szymański 26).

Yaşamının sonlarına doğru Kochanowski'ye rahatsızlık veren alışagelmış stoacı görüşler, Sep'in tartışmalarının da konusu olmuştur. Sep, yaşamın amacına ilişkin bu tartışmaları yenileme ihtiyacı duymamış, Rönesans dönemindeki insana

⁵ Makalenin yazarı tarafından çevrilmiştir.

bakış açısını değiştirmeyi tercih etmiştir. Sep'in üslubu geç dönem barok da alışıl gelmiş olduğu gibi retorik değil, şiirseldir. Biçimsel olarak eliptik bir tarz benimsemiş, kısaltmalı anlatımı tercih etmiştir. “Mutluluk huzurdur” şeklindeki kalıplaşmış inançları savunan dünya görüşlerinin tümüne karşı çıkmış, yaşamın anlamının barıştan doğan huzura kavuşmak değil, önemli değerler için savaş vermek olduğunu öne sürmüştür. Yukarıdaki dizeler iki çelişkili düşünce doğrultusunda şairin hümanizme ilişkin düşüncesini açıkça dile getirmektedir: “Huzur-mutlulukla eşleşir, ancak savaşmaktır bizim yüce varlığımızın anlamı”.

Sep'in şiirlerine “durmaksızın savaş verme” düşüncesi hâkimdir. Hak edilmemiş, sanal bir mutluluk hissiyatı veren sahte barışın reddedilmesinin önemi ve gerekliliği ise sıklıkla yinelenen bir unsurdur. İnsanın bu dünyadaki yazgısı, sahte barışın tuzaklarına kapılmamak üzere daimi olarak şeytanla, dünyevi zevklerle ve bedenle mücadele vermektir. Hakiki barış ancak böylesi zorlu bir savaştan zaferle çıkmak sonucunda elde edilebilecektir. Geçici nitelikteki görkemi ve gösterişi, dünyanın aldatıcı güzelliklerini reddeder Sep. Ancak alışıl gelmiş tinsel anlayışta olduğu gibi içsel bir sığınak aramakta da bulmaz teselli. Dünyevi güzelliklerden yararlanmak asla huzur getirmeyecektir. Ne var ki yaşamın kışkırtıcı tuzaklarından bütünüyle arınmak da olası değildir. İşte bu nedenle insanın yazgısı karşıtlıklar, çelişkiler arasında bir yerlerde bulunur. Ruh ile beden, sonsuzluk ile fanilik unsurları insan varlığının dünyevi katmanında birbirine karşıt yönde ilerlemektedir. İnsan sahte barışları, dünyevi cennetleri hedef aldığı sürece yıkıma uğrayacaktır. Ebedi cennete ulaşana dek huzura kavuşamayacağı kabul edilmesi gereken tek gerçektir. Yaşamsal döngü sona erene, varlığın karşıtı olan ölüm tarafından aydınlanana dek amansız bir mücadele sürdürmeye ve acı çekmeye devam edecektir.

Evrensel enerjilerin karşıtlığından doğan muhteşem nitelikte, mükemmel bir uyum noktasının varlığına savunan bir tez bulunur Sep'in şiirlerinde. Evrensel yasaların sorgulanmasına ilişkin bir girişime ise rastlanmaz bu eserlerde. Bunun nedeni Şairin insan varlığına ilişkin bilgi sınırlarını Rönesans döneminde olduğundan farklı bir bakış açısından yorumlamış olmasıdır.

İnsan yazgısını açıklarken dünyevi olayları gözlemlemenin yeterli olmadığı kanısında olduğundan, şiirsel sanatını ve insanın varlığını görünen ve görünmeyen dünya arasındaki sınır bölgesine, ışık ve karanlık arasında kalan düzleme yerleştirmiştir.

Tenebrae-lux (karanlık ve aydınlık) kavramları sanatçının şiirlerine İncil'deki anlamı doğrultusunda yansımıştır. Szarzynski'nin sanatında Tanrı- kutsallık ve muazzam bir ışık (sonsuz bir aydınlık), şeytan ise karanlığın acımasız komutan olarak öne çıkmıştır. İnsanın yüce varlığı ise bu karşıtlıkların bulunduğu yerdedir. İnsanın yazgısının durmaksızın savaşmak, seçim yapmaktan ibaret olmasının nedeni budur. Tanrı'nın şefkati ona bu konuda yardım eder, ancak insanın iradesinin önüne geçmez.

İnsan bu dünyada kendisine tanınan kısıtlı süre içerisinde deneyimlemek durumunda kaldığı birbirinden farklı, değişken ve belirsiz nitelikteki yaşantılar esnasında hakiki değerleri sağlıklı bir biçimde tahlil edilerek seçmekte güçlük yaşamaktadır. Dünyevi boyutta yani sahte görünümde güç, zevk ve servet faydalı değerler olarak sunulmaktadır. Ne var ki tüm bunlar fani iyilikler ve aldatıcı zaferler olup, insana hiç bir şekilde fayda sağlamayacak, tam da tersi seçim yaparken yanıltıcı işlev görmeleri nedeniyle zarar vereceklerdir. Böylelikle aydınlığın değil karanlığın izdüşümleri olarak öne çıkarlar.

Karanlık algılanamaz bir kavram değil, duyularımızla kolaylıkla deneyimleyebildiğimiz bir enerjidir. Platon'un yaşama ilişkin görüşlerine göre dünyevi maddesel varlıkların tümü karanlıktır. Dünyevi boyutta algıladığımız her şey geçicidir, yani ebedi ideanın karanlık yansımalarıdır. Algılarımıza yanıltıcı bir karşıtlık eğilimi, değerlerin alt üst olma dinamiği yerleşiktir. Kendine tanınan süre boyunca böylesi bir yanılsamadan kurtulmayı başarabilen insan, ebedi huzura kavuşacaktır. İnsan da yalnızca idea'nın yansımasıdır, onun gölgesidir, ancak insanı ayrıcalıklı kılan en yüce idea olan Tanrı'nın yansıması olmasıdır. Günah işlediği zaman, güneşin aydınlığı yerine karanlık bir katman eşlik edecektir ona. Arzularına yenik düşmüş insanın merhametin ışığıyla kurtulma şansı her daim vardır. Meryem ana, ay ışığının yansıması aracılığı ile yardım elini uzatacaktır ona. Ay, dönüşümün umududur. Şafağa giden yolun, Güneş katmanına dönmenin, umududur:

III.SONE

Kutsal Bakire'ye

Eşsiz bakire, insanlığın devleti!

İkinci güzellik!

Merhametini ve mütevazılığını bozamadığı hırsın

Kendi yaratıcısı olan Muhteşem Ana!

Ruhumuzsun sen bizim, tıpkı hakiki ay gibi
İçinde ebedi Merhametin ışığını gördüğümüz
Korkunç günahların üzgün gecelerin ağır karanlığına
sürüklediğinde bizi

Pırıltılı şafağımızı doğur

Ve güneşinin arzu edilen aydınlığını göster bize hadi⁶ (Staropolska).

İşte bu noktada, sırlarla dolu evrenin içinde insanın özgür iradesinin işlevi ortaya çıkmaktadır. Sep tarafından kurgulanan böylesi bir dünyada, Rönesans sonrası patlak verecek bilinç krizinin öngörülerine rastlanmaktadır. Dünya huzursuzluk verici, tehlikeler ve vesveselerle dolu bir yerdir. Bu nedenle insan dünyayı düzeltmek ve kendi kurtuluş savaşına hizmet etmeyen koşulları ortadan kaldırmak adına olağanüstü bir kahramanlık mücadelesi verme misyonuyla yüklüdür.

Mikołaj Sęp Szarzyński, eserlerinde yaşamın anlamı ve insan doğasının dini ve dünyevi boyutu üzerine değerlendirmeler yapmış Rönesans ve Barok dönemleri arasında bir geçiş sanatçısı olarak kabul edilir. Polonya metafizik şiirinin öncülerinden biri olarak anılan sanatçı, eserlerinde dini inancı çerçevesinde Tanrı ve Dünya ile olan ilişkisini yansıtmak istemiştir Kendini Katolik Hıristiyan olarak tanımlamakla birlikte insan varlığının anlamı üzerine yoğunlaşan düşünceleri doğrultusunda insanın yazgısına ilişkin durmaksızın huzursuzluk ve kuşku duyguları içinde olduğu anlaşılmaktadır. İnsanın yaşam yolunda salt kendi çabasıyla huzura ve mutluluğa erişmesinin olanaksız olduğu inancıyla şiirlerinin pek çoğunda Tanrı'nın yardımı ve merhametine sığınmıştır Sęp. Tüm bunlar sanatçının sonelerinin birer dua ya da sure olarak nitelendirilmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

Hernas, Czesław. *Literatura baroku*. Warszawa: Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, 1987.

---. *Barok*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.

Hojdis, Bogdan, Katarzyna Meller ve Jacek Kowalski. *Literatura Staropolska*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2009.

⁶ Makalenin yazarı tarafından çevrilmiştir.

- Klimaszewski, Boleslaw. *An Outline History of Polish Culture*. Warszawa: Jagiellon University Interpress, 1984.
- Koziol, Paweł. "Mikołaj Sęp Szarzyński." *Tekst opracowany do projektu internetowej "Antologii polskiej poezji od Średniowiecza do wieku XXI" wg koncepcji Piotra Matywieckiego*. Październik 2008. Web. 01.05.2018.
- Kryszczuk, Anna. "Zagadnienia duchowo-cielesne w poezji Mikołaja Sępa Szarzyńskiego." *Referat przedstawiony w ramach konferencji Chrześcijańskiego Forum Pracowników Nauki. Nauka-Etyka-Wiara w Rogowie*. 18-21.Oct. 2007. Web. 01.05.2018.
- Staropolska*. Mediewistyka Literacka Online, 2005. Web. 01.05.2018.
- Szymański, Piotr. "Polska Literatura Baroku." *Zespół im. Adama Wodziczki w Mosinie*, Mosina 2005. Web. 01.05.2018.
- Yüce, Taluy Neşe. *Ortaçağ'dan Barok'a Polonya Edebiyat Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1999.